

**STORIA DELL'ARTE MEDIOEVALE
(MINIATURA)**

**Prof.ssa Sonia Chiodo
Aa 2018-2019**

14. Dal manoscritto alla stampa.

Lorenzo Monaco

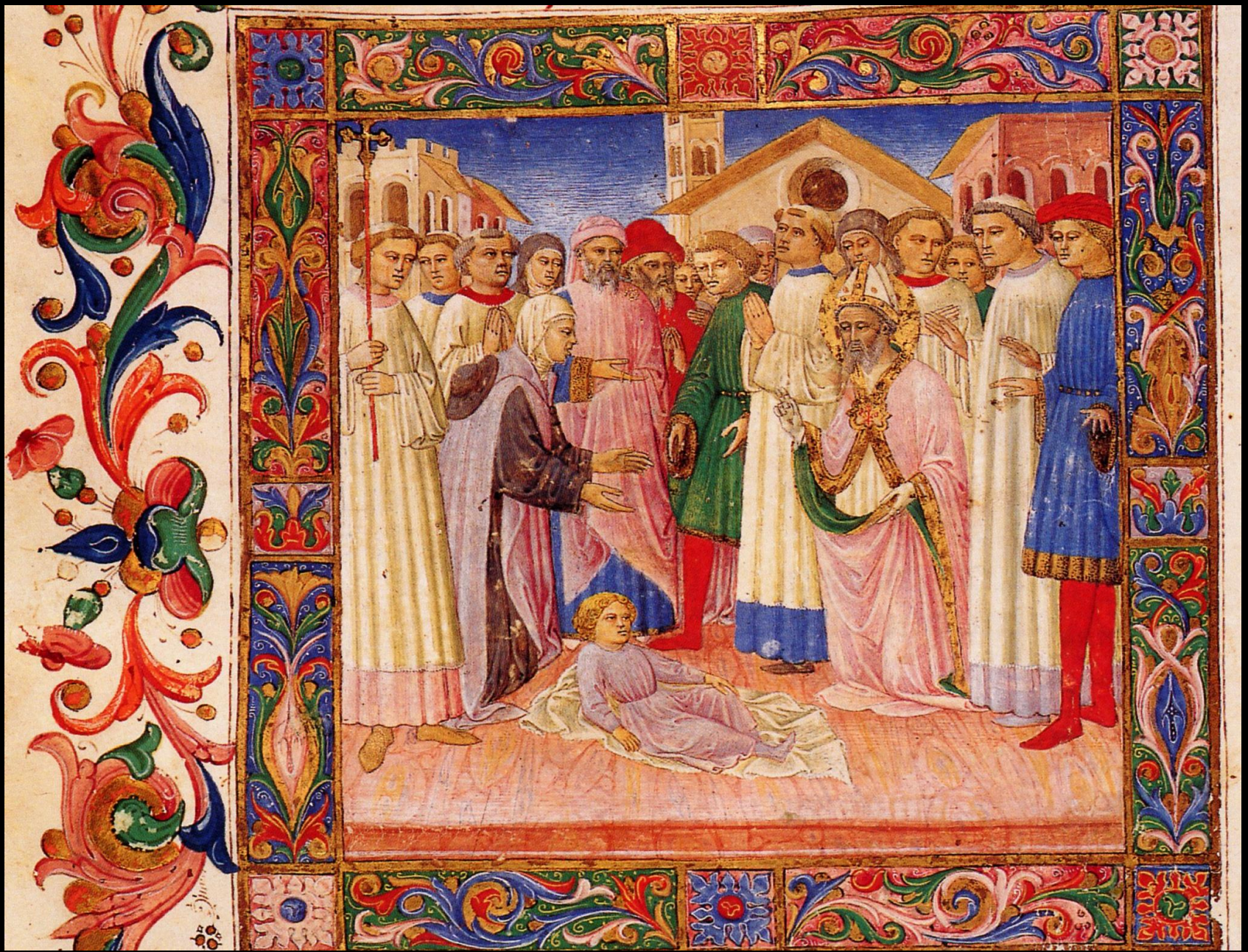
Firenze, Bibl. Laur.
Corale 1 (1396-1402), c.
86r (Ascensione)

Bartolomeo Varnucci, Lezionario,
Miracolo di San Zanobi, Firenze,
BML, Edili 147, c. 105v (1456-
1457)

Incipit vita sci zenobii
epi et confessoris.
Zenobius cuius
civitas florentie
nobili prosapia
ortus patre videlicet lu-
ciano. matreque sofia tra-
xit origine. hic pueri
liberis annis studijs lectarum
traditus atque eis proficit

quod etatis sue anno vige-
simo. ei similis impu-
tia tuscia gramatica tra-
lecta rectorum nullus
fuit. ab his scilicet vitijs
mundus quibus recte hominum
implicari solet. tametsi
cospiceret quia plurimos
irremediabili cordis do-
lore vitiorum perire neque

Francesco di Antonio del
Chierico, Martirio di Santa
Reparata, BML, Edili 150,
c. 56v (post 1463)

laborat. p̄cipue tam hermagonis. ut alioq̄
subtilis. & implurimis admittendus. tantū di
ligente nuntū sollicit. ut ipsa ei rephensio
laude aliqua n̄ indigna sit; hec aut̄ breuioe &
ideo lucidior. multo uia neq̄ descende per
ambages fatigabit. nec corp̄ orationis in par
ua monita ducendo c̄sum. Hā q̄ uiderit
qd̄ sit qd̄ in c̄trouersia ueniat. qd̄ meo. & p̄ que
uelit efficere pars d̄tusa. qd̄ n̄rū. qd̄ in primis
est inueniendū. nihil ex̄ ignorare de q̄b; sup̄
dixim̄ poterit. neq̄ ē fere q̄s̄m̄ in n̄ stultus.
atq̄ ab om̄i p̄r̄ usu dicendi remot̄. q̄n̄ sciat
& qd̄ licet faciat. qd̄ ab illis causa t̄ c̄tinens
d̄r. & que sit int̄ litigantes questio. ex que
iudicari oportet. que om̄a idē fr. Hā & idē
questio ē qd̄ in c̄trouersia uenit. & de eo
iudicat̄ de q̄ questio ē. si n̄ p̄petuo inten
dū in hec animū. & cupiditate laudis ut
cūq̄ adq̄rende. t̄ dicendi uoluptate euigi
mur. q̄ndo uberiorē s̄p̄ extra causā materia
ē. q̄a in c̄trouersia pauca s̄t. extra om̄a. &
his d̄r de his que accepim̄. illic de q̄b; uolu
m̄. nec tam hoc p̄cipiendū ē. ut questione
c̄tinens. iudicationē inueniam̄. nā id qd̄le
facile ē. q̄m ut intucam̄ s̄p̄. aut certa si
digressi fuerim̄ saltē recipiam̄. ne plussū
affectu uital; arma excidant. Theodori sc̄ola
ut dixi om̄a refert ad capita. his plura in
tellegunt̄. uno modo s̄ma questio. item ut
stat̄ altero. ceterę que ad s̄mā referunt̄.
tertio. p̄positio eū affirmatione. ut dicim̄
caput rei ē apud meriandp̄ū. RE Q̄A A 10
HECT 14. In uniuersū aut̄ q̄cqd̄ plandū est
erit capud. si id maī aut̄ min̄. Et q̄m que

de his erunt scriptorib; artū tradita. q̄bo
suis sc̄ia. quā necesse erat̄ exposum̄. p̄ta
que partes sint iudicialū causarū susp̄dici
ē. p̄xim̄ lib̄ s̄ma idē ex̄ ordū c̄cipit.
MARCI FABII QUINTILIANI LIB
TERTIUS EXPLICIT. INCIPIT
QUARTUS EIVSDEM

PROHEMION

PERICTO M. VICTORI
operis tibi dedicati t̄tio libro.
sc̄ia quarta fere laboris parte t̄tis
acta. nouę insup̄ in̄ diligentię cauli. & al
tia sollicitudo. q̄le iudiciū hominū emere
rer̄ accessit. Adhuc enī uelut studia mē
nos c̄ferēbam̄. & si parū c̄m̄ institutio p̄
barē a ceteris. c̄tenti fore domestico usu
uidebam̄. ut tui meiq̄ filii formare disci
plina s̄tis putarem̄. Cū ū m̄ domitianus
augustinus sororis sup̄ neporū delegauerit
cura. n̄ satis honorē iudicię. celestiu
intellegi. nisi ex̄ hoc oneris q̄q̄ magnitudi
nē metiar. Quis enī māit̄ mores excolen
di sit modus. ut eos n̄ inmerito p̄bauerit
sc̄issim̄ conso. aut studia ne fessellisse in
his uideat̄ principē. ut in om̄ib;. ita in e
loquentia q̄q̄ eminentissimū. Q̄t si nemo
m̄tē p̄ocas maximos sepe fecisse. ut n̄ solū
instis operū fugę misas inuocarent. s̄ p̄
uedi q̄q̄ longius eū aliq̄ue grauiore uon̄s
sent locū. repeterent uota. & uelut noua

POGGIO BRACCIOLINI

PROHEMION
PERICTO M. VICTORI
operis tibi dedicati t̄tio libro.
sc̄ia quarta fere laboris parte t̄tis
acta. nouę insup̄ in̄ diligentię cauli. & al
tia sollicitudo. q̄le iudiciū hominū emere
rer̄ accessit. Adhuc enī uelut studia mē
nos c̄ferēbam̄. & si parū c̄m̄ institutio p̄
barē a ceteris. c̄tenti fore domestico usu
uidebam̄. ut tui meiq̄ filii formare disci

Plut. 46.7, Quintiliano, Institutiones Oratoriae (XI secolo)

Uerinhartus eps del' s'c' Marie

DE CICERONIS
DE DEORUM NATURA
INCIPIT LIB. PRIMUS

M
M
M
mul
tæ
res

IN PHILOSOPHIA
NEQUAquam SATIS

ADHUC EXPLICATAE SUNT TUM PER DIFFICILEM BRUTE
QUOD TUMINIME IGNORAS ET PER OBSCURAM QUESTIONEM
DE NATURA DEORUM. QUALITADIGNITIONEM

NICCOLO' NICCOLI

BML, San Marco 257, c.1r
Cicerone, Opere filosofiche (sec. XI)

ero multo tempore trifone petente. uin-
citur malebus flexusq; sua uoluntate est.
adeaq; trifon petebat. Princeps autem
sacerdotum ionathas capere uolens arcem
hierusoli moy. et iudeos trans fugas uel
in pios omis qui totam prouinciam custo-
dies erant. transmittens ad de meum
legatos cum donis. rogabat ut de castellis
iudee custodes eiceret. Cui rex. non ectan-
tum. sep bere. sed etia his maiora promit-
tebat post fine belli quod p manib; ha-

eis profaciorib; concessit seditionem que
conpescuit. Donauit eam iudeis partem
pre de causamq; uictorie sue factos eos
pro gres sus gras agens ionathe ad hierusoli-
mam transmissit. Laudans eum pauxilis
destinatus. post autem maliuoli contra eu
extitit. promissionesq; fraudauit. bel-
lumq; minatus est. hic uncta red daret
tributa q; gens uide eoz priorib; regib;
syrie p soluebat. et hec fecisset nisi trifonum
petum eius prohibuisset. et apparatus eius

SEPHI IYDAICE ANTIQVITATIS.

ALEXANDRE RE-
gine morte in superiore
uolumine demonstrata
sequentia referamus. Ni-
hil aliud festinantes nisi
minime quicquam de
gestis rebus memorie p-
uidendum pretendere. Nam qui conscribunt
historias et res ueteres indicant oportet eos

antipater formidaret: tamen ne quid ab eo
pateretur propter inimicitias latentel. exci-
tat contra eum iudeoz ualidissimos uiros.
In iustum esse dicens ne eligere dum uide-
rent aristobolum inique principatum habe-
re. fratremq; eius priorem eiectum cui ma-
gis propter etatem imperium debebat vr-
Et cum hec ad hircanum uerba frequenter
faceret et diceret periclitari uitam suam ni-
si prouideret. fecit eum discedere. Nam in

Mano del XV secolo

Mano del XII secolo

Plut. 45.33, Seneca, epistole,
Ser Ricciardo di Ser Nanni,
1458 per Piero di Cosimo de' Medici

Cicerone, Orazioni, Firenze, Bibl. Laur. 48.8 (miniato a Firenze nei primi anni Sessanta da Ser Ricciardo di Nanni)

VANUS MIHI SEMPER FREQUENS

conspedat uelut multo iocundissimus hic
autem locus ad agendum amplissimus ad
dicendum ornatissimus est uisus quiritis
tamen hoc aditu laudis qui semper optimo
cuique maxime parat non mea me uoluntas
sed uite mee rationes ab inuicente etate susce
pte prohibuerunt. Nam cum antea p etate
non dum huius auctoritatem loci cōtigger

INCIPIT PREFATIO PLINII VERONGENSIS AD TITVM AVGVSTVM IMPERATOREM I LIBROS NATVRAIS HISTORIE

LIBRO NATVRAIS HISTORIE NOVI CVM
CAMEHS QVIRITIVM TVORVM OPVS NATV
apud me proxima festina licentione epistola nar
tate consistit tibi iocundissime imperator. Ste
tium hec tu prefatio uicallina clam maxime co
venelat in parte. Namq. tu solebas petere aliquod
esse meas nugas ut obucere molliam catullano
conteranem meum agnoscat & hec castrens ut
bium. Ille enim ut scilicet permittat procul spila
bis dicitur scilicet se fecit q. uolebat gaudere inter
nolis tuas & famulis suis ut huc mea petulantia
fiat. quod proxime non sicut quellat ut in alia pro
caca epistola nostra ut in quedam acta exeat.
Sciant q. omnes q. ex equo recum unat imperu
tum phals & conuulsi tu solet q. consil. ac tra
buntur potestatis participi & qd. his nobilitate
est. cum illud patri pariter & equellat oculu
prefat. prefectus praetori oculi. Omnia q. hec
ua p. & nobis quidem qualis in castrens coiu
berno nequicq. ure nate aut fortane. ampli
tu do tuis nisi ut predele tantumdem possel
ut uelle. Itaq. cum ceteris in generationem tuu pareant omnia illa nobis ad colenda re
familiatut auctaa sola sup. est. Hanc igitur tibi imputabis & in nostra culpa tibi igno
scet. Perficiu faciem. nec tunc. profecto. quoniam iam alia tua ceteris ingens & longius et
simonel ingenibus facibus & aliorat. in nullo unq. ueris dicta ut eloquentie tribuntur
potestatis facinde. quanto tu ore. parat. laudel. reus. quanto facit. amas. quanto impo
tica et. Omnia fecunditas amos. quem ad modum faciem. quaq. inuarens. excogitasti.
Sed hec. quis possit. utripidul. exumare. subitural. ingenij. un. uidecum. profectum. laed
strum. Heq. enim. suuul. est. condino. publicanum. & nominatum. tibi. dicantur. Tu
possim. dicere. quid. illa. legi. imperator. humili. uulgo. scripta. sunt. agricolarum. opificu
tute. deniq. studiorum. uolul. quid. te. iudicem. facit. Cum. hanc. operam. conducerem.
non. erat. in. hoc. alto. Maiores. te. lau. hui. q. ut. descensurum. huc. putare. Pererea. est. quod
publica. etiam. eruditorum. recho. /atur. illa. & A. Tullius. cetera. omnium. ingenialia.
polius. & qd. inuener. per. aduacatum. defenditur. nec. in. dicitur. manu. un. pet. tuum. hec
legere. nolo. unum. conuim. uolo. Qd. si. hec. lucilis. qui. primus. con. dicit. illi. uatum.
quasi. ab. uolentem. & ut. ut. ex. anem. rep. ur. bit. Per. uis. enim. satyricum. carmin. con. scrip. sit.
In. quo. unq. ut. ut. p. r. uo. un. uul. q. con. uen. iat. Basilus. autem. dicit. qd. ut. ut. p. r. uo.
tul. signum. uel. maxime. nalo. declarandi. dicendum. q. est. Si. aduacatum. tibi. putant.
aucto. mutandum. profectum. cum. de. re. p. scriberet. quanto. nos. excusatus. ab. aliquo.

Francesco d'Antonio del Chierico, Plinio (Historia Naturalis), Firenze, BML, Plut. 82.3

LIBROS NATVRALS HYSORE NOVI CVM
CAMEHS QVIRITIVM TVORVM OPVS NATV
apud me proxima fetura licentiore epistola nar
tare constitui tibi iocundissime imperator. Sit
cum hec tua prefatio uecillima dum maxime co
senescit in patre. Namq. tu solebas putare aliquid
esse meas nugas. ut obucere molliam catullum.
conteraneum meum agnoscas. & hec castrense uer
bum. Ille enim ut scis permutatis prioribus sylla
bis durusculum se fecit q. uolebat existimari auct
uolis tuis & famulis simul. ut hac mea petulantia
fiat. quod proxime non fieri questus es in alia pro
caci epistola nostra. ut in quedam acta exeant.
Sciant q. omnes q. ex equo tecum ueniat imperii
triumphalis & censorius tu sextes q. consul ac tri
buntye potestatis particeps. & qd. his nobilitasse
cisti. dum illud patri pariter & equestri ordini
prestas. prefectus pretorij eius. Omnia q. hec
rei p. & nobis quidem qualis in castrensi cotu
bernio nequieq. uite mutauit fortune ampli
tudo in his nisi ut precesse tantundem posses

*Tauri longitudo oculis
eado in terra*

L
STRABONIS DE SITV ORBIS LI
BER X TOTA DE EVROPA FINITVR

XI DE ASIAE SITV HAC ISVT CP

Innotum alia a partibus a quibus vnaui et eurype q aliz
termino

Tauri montis longitudo et latitudo

Centel uarie barbare caucasi montis acrole in quibz hinc

Amagones Massagete Seythe Albani Ther Baetnam

Calpi Medo ple Arnette due Hermochi capri Allici

Polyphagi Abiani Snaei Tapiri Isamil et Meder mestie et

urbium ab illis conditum Tigranil mithridant Alexandri

peper

Lucilli Arcauange Antonii de dex ranidil cultu

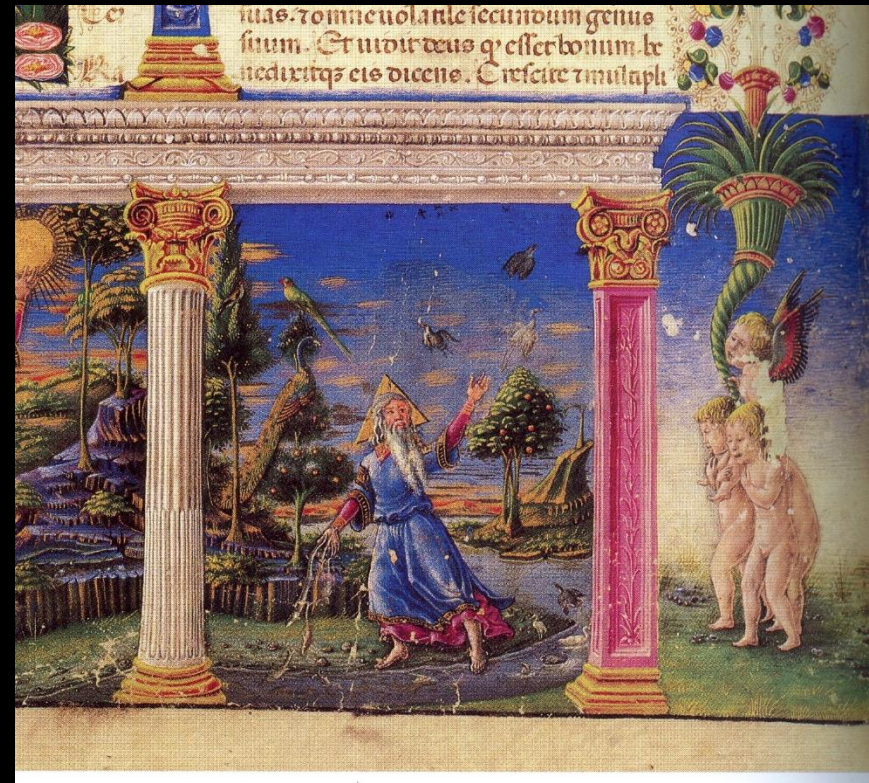
STRABONIS LIBER VNDECIMVS

EUROPAE
CONTINE
NS ASIA
EST AD TA
NAIM ILLI
CONIUNC
TA DE IPSA

ignit deinceps differendum. praxius est quidam termini
non euidente grana diuidentibz. Quod ac eratobenes
denno frate orbe hec a nobil de alia facundiosu audetur
Tauris enim mediam hanc tellurem quodam modo inuicem
que ab occidentem partem hinc in ortum partem quidem
enil ad horum partem us relinquit ad meridien. Taurum
partem suam quidem inra taurum alteram ad partem
taurum gra uocant. Et ac a nobil in superioribus et

Strabone, Geografia, Albi, Bibl. Munic. MS 77, 1459, Guarino veronese consegna la traduzione a Jacopo Marcello

I CODICI DI LUSSO

Bibbia di Borso d'Este, Modena, Bibl. Estense vol. I, Lat. 422, c.5v (Creazione), 1455-1461, Taddeo Crivelli e Franco dei Russi

«A ogni libro si faccia uno principio magnifico secondo che merita questa bibbia»

Dal contratto per la Bibbia di Borso d'Este, 1455

INCIPIIT · EVANGELIUM
SECUNDUM · MATTHEUM

Dicas frater
nancenus
are medicus
discipulus a
postolorum

postea pauli
secutus usq; ad confessionem eius. secun-
dens domino fuit sine crimine. Nam a
neq; nocem unq; hēns. neq; filias. her-
quamo: anno. cum. obijt in bibulna i
plenus spu sco. qui cum iam scripta i
essent euangelia. per mattheum quide
in iudea. per marcum aut in ytalja. sco
inligante spu. in actus parib; hec se
psit euangelium. significant euangije
in principio ante alia cō descripta. Cui
certa ea que ordo euangelice disposi-
tio explet. Et maxime necessitas la-
boris fuit. ut pammū grecis fidelibus
omni pophatione uentū. in canoni-
teu. xpi manifesta humanitas. ne uerba
cū fabulis. autem. in solo legis de-
re uenerunt. uel ne hereticis fabulis
7 stultis sollicitationib; seducti excede-
rent aueritate elaboraret. De hinc in
puncipio euangelij iohannis natiuit
te presumpta. cui euangelium scribet.
7 in quo electus scriberet uocaret
7 testam in se optera cō. que cōnt ab a-
lyis inchoata. Cui iteo post bapntismū
fili dei a perfectione gñationis in xpo
implere 7 repente. a principio nati-
humane. potas permitta ē. ut requi-
rentib; demonstraret. in quo appete-
rens erat per nathan filium inuolui
recurrens in deum gñationis. ad mil-
so uisibilis dei. ut predicans in
hominib; xpm suum perfectum opus ho-
minis redire in se per filium faceret.
per dūto piem ueniens. ite; peccata
in xpo. Cui luce non inuento. ea a scri-
ptorū apliceorum aetium potes
in ministerio datur. ut deo in deum a
pleno 7 filio peditōnis certiter. oīc
ab ipis aplice fca. te dūce electoīc
numere splerent. sicq; paulus oīi

manonem aplice aento daret. que diu
ona sumul in recalcitrante dōa elegit
Quad leguntib; ac requiritib; deum
si per singula expedit a nobis unte fūar
sciens in q; operantem agricolam te hū
ab; suis oportet panem edere. uicū
mus publicam ciuilitatem ne uo tam
demonstrasse uolentib; deum uiderem.
q; falsidicib; padeffe prodidisse.

Dona quidem
mūta cenat ff
ordinat nara
nonem. que i
nobis plere i

lunt reum. sicut tradunt nobis q.
ab imo xpi uideunt. 7 multa facit
fmonis. usum ē 7 michi. affecit apu
cipio omnia diligente: ex ordine sibi
scribere opame theophyle. ut cognoscat
corum uerborum te quib; euangis es i
ueritate.

Dixit in diebu'
heredis regio
iudee sacerdas
quidam noie
sacharias. te

FIRENZE NELLA SECONDA META' d
DEL '400

Plut. 32.4 , c. 43 r (inizio dell'Iliade)
Omero, Opere
(Francesco Rosselli)

Plut. 46.12
 Quintiliano, Institutiones oratoriae
 Finito di scrivere nel 1476, miniature di
 Francesco Rosselli

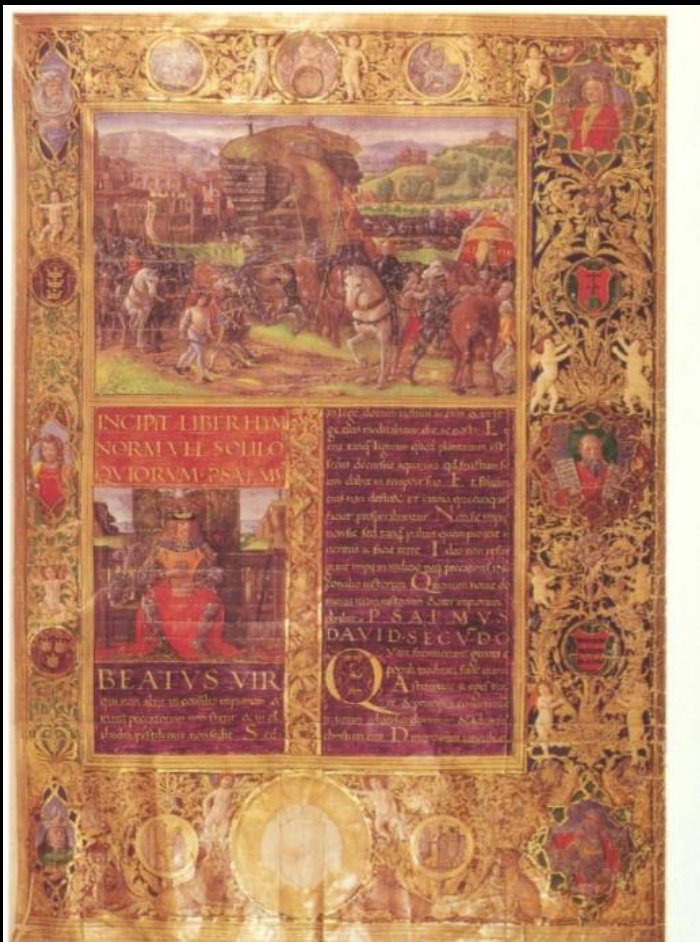

Tav. CLXXII

Plut. 73.39

Marsilio Ficino, De triplici vita
Finito di scrivere nel 1489, miniato
da Attavante degli Attavanti

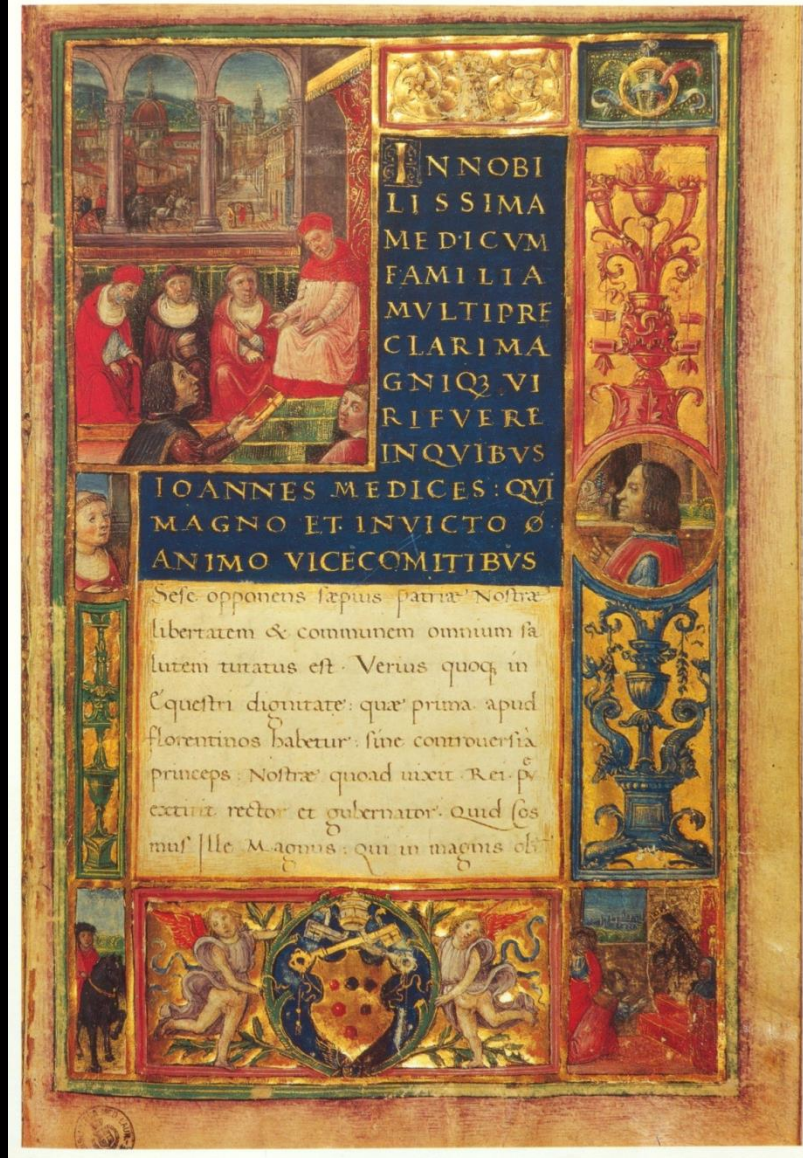

Plut. 15.17, cc3r, 2v

Bibbia

Gherardo e Monte di Giovanni del Fora

Plut. 61.3
Niccolò Valori, Vita di Lorenzo il
Magnifico
Miniature di Gherardo e Monte
di Giovanni

LA BIBLIOTECA DI FEDERICO DA MONTEFELTRO A URBINO

PROEMIO DIVERASPASIANO SOPRA
IL COMENTARIO DE GESTI E DETTI
DELLO INVICTISSIMO FEDERIGO
DVCA DVRBINO ALLO EXCELLEN
TISSIMO SIGNLORE DVCA GVI
DO SVO FIGLIVOLO

Ho ritratte illustrissi
mo principe in que
sto brieve comenta
rio alcune cose deg
ne di memoria delo
eccellentissimo Duca

federigo genitor uostro commosso +
da tante sue inaudite uirtu : et ma
ximè sendo stato nella sua eta quel
lo solo ha congiunto la disciplina mi
litare con le lettere : et che ha sempre
usato non meno il senno et la prudē
tia che la forza fabio maximo seguira
do che uso luna et l'altra con Anni
bale et con tardita et consiglio rasfre

VESPASIANO DA BISTICCI, Commentario de' gesti e fatti e detti dello invictissimo signore Federigo duca d'Urbino

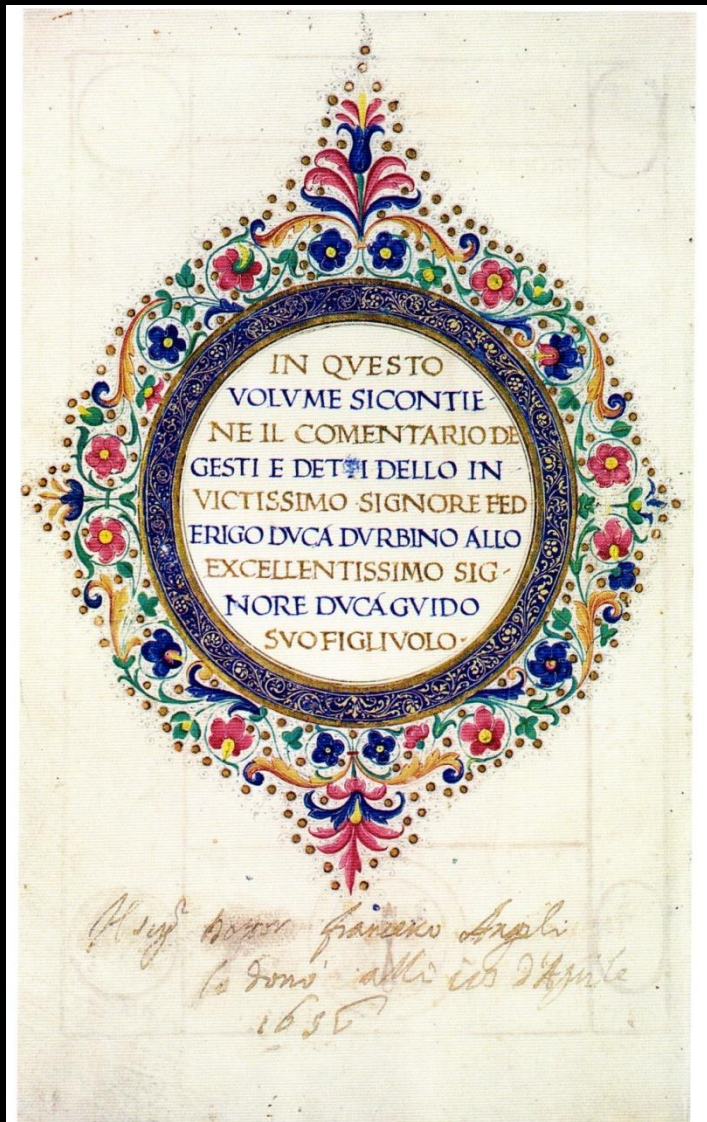

TISSIMO SIGN
DO SVO FIGLIV

federigo genitor
da

VESPASIANO DA BISTICCI, Commentario de' gesti e fatti e detti dello invictissimo signore Federigo duca d'Urbino

In quella libreria i libri tutti sono belli in superlativo grado, tutti iscritti a penna, e non ve n'è ignuno a stampa, chè se ne sarebbe vergognato, tutti miniati elegantissimamente, et non v'è ignuno che non sia scritto in cavretto

CE VICTORIAS AEQVAVIT

FEDERICVS VRBINI DVX MONTISFERETRI AGV RANTIS COMES

QVI BELLO PLVRES DEPVGNAVIT SUXILIS SIGNA CONTA

PROFLIGAVIT OMNI

LO STUDIOLO

Giusto di Gand e Pietro Berruguete, 1473-76
(Parigi, Louvre; Urbino, Galleria Nazionale delle Marche)

-Platone, Aristotele, Tolomeo, Boezio /San Gregorio, San Girolamo, sant' Ambrogio, Sant'Agostino

-Cicerone, Seneca, Omero, Virgilio / Mosè, Salomone, San Tommaso d'Aquino, Duns Scoto

-Euclide, Vittorino da Feltre, Solone, Bartolo da Sassoferrato / Pio II, Giovanni Bessarione, Alberto Magno, sisto IV

-Ippocrate, Pietro d'Abano, Dante Alighieri, Francesco Petrarca

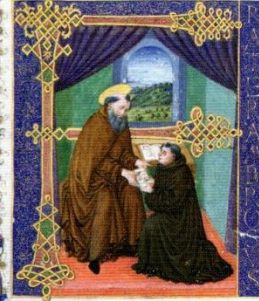

M PRESBITERVM DEO
MNIBVS DIVINIS HIS
TORIE LIBRIS

mibi tua munuscula perferens detulit simul
et suavissimas litteras: que a principio amici-
tiarum fidem probate iam fidei et veteris ami-
citię preferrebant. Vera enim illa necessitudo
est et xpi glutino copulata: quoniam non
utilitas rei familiaris: non presentia tantu cor-

INCIPIT EPISTOLA SA
NCTI HIERONYMI PRE
SBITERI AD PAVLINV
M PRESBITERVM DEO
MNIBVS DIVINIS HIS
TORIE LIBRIS

mibi tua munuscula perferens detulit simul
et suavissimas litteras: que a principio amici-
tiarum fidem probate iam fidei et veteris ami-
citię preferrebant. Vera enim illa necessitudo
est et xpi glutino copulata: quoniam non
utilitas rei familiaris: non presentia tantu cor-
porum: non fabdola et palpans adulato sel-
da timor et diuinarum scripturarum studio
concordant. Legimus in veteribus historiis
quosdam inuicem prouocatos: nouos adu-
erarios: manu transisse: ut eos quos ex lib-
erant: eorum quoque uiderent. Sic Pyra-
gones in templi uicinis: sic Plato equitum
et Archibates: tantum: eam q oras: yral-
que quondam magna græcia dicebatur: la-
boriosissime peragravit: ut qui athenis ma-
gister erat: et periculi causa q doctrinali acad-
mie gymnasia perueniant: fieret peregrin-
ans: ut discipulis in aliena uerecundē di-
cere q sua impudente: in gerere. Demq; cum
lateralis quali eorum orbe fugientes psequitur:
apud a pyriam: et eundem etiam tyran-

crudelissimo paruit: captiuus uinctus et ser-
uus. Tamen quia philosophus maior clemente
fuit. Ad titum luuim lacteo eloquētia. e
forte manantem de ultimis hispanie galli-
arum q simbo quosdam uenisse legimus: et
quos ad contemplationem sui Roma non tra-
xerat: uisus hominis fama perduxit. Habu-
it illa. etas inauditam omnibus seculis cele-
brandum q miraculum ut urbem tantam in-
gressi aliud extra urbem quereat. Appol-
lonius fuit ille magus ut uisus loquitur: si
de physico philosopho ut Pythagorici tradunt: ita
ut Persas perueniant: caucasicum Albanos
scythas: Mallagetas: opulentissima India: et
qua penetrant: et ad extremum latissimo
Bibylon ante transfusio peruenit ad brama-
nas: ut uariam in throno sedentem aureo et
de tantis fonte potantem inter pauca: dis-
cipulos de natura: de moribus: de diebus ac
siderum cursu audiret docente: inde per e-
lamitral: babylonos: caldeos: medos: asyri-
os: partios: Syros: phenices: arabes: palesti-
nos: reuersus alexandriam perrexit: et ibi op-
am ut quinos philosophos: et famulosissimam soli-
mentam uideret: in sabale: inuenti ille uir-
tibus: quod disceret et semper proficere: semp-
se melior fieret. Scripsit super hoc plenissi-
me octo uoluminibus philosophatus.
Vid loquar de seculi hominibus: cum Paulus
apostolus uas electiois: et magister gentium
qui de conscientia tantum in se: uoluptatis loq-
batur: an experimentum querat: cui qu-
in me loquitur: xpus post: Danalcam Ara-
bam q uisitatam ascendit: ierusalemam et
uideret: Petrum: et mansit: apud eum di-
ebus quindecim: hoc enim misterio ebdodis
et ogedodis futuris: gentium predicator in-
struē: dicit: erat: Rursus q post: anod: xiiii:
assumpto: Barnaba et tito: exposuerit: cum
apostolus: uangelium: ne forte in uacuo qui-
pererit: aut uentus esset: 14: habet: nel: o: quod
latentes: aneque: uue: uos: actus: et in au-
ref: discipulis: de auctoris: ore: transiit: foru-
as: fonsat: unde et: est: bind: cum: Rodi: exu-
laret: et: crearetur: illa: Demofthenis: oratio:
quam: aduersus: cum: habuere: mirantibus: etc:
nato: 1: ad: dantis: suspirans: ait: Quid: si: sola

PADRI DELLA CHIESA

Girolamo 8 voll.

Commissionati a Firenze nel 1474

San Cipriano (Urb. Lat. 63)

Maestro del San Cipriano Vaticano

San Cipriano, Epistole
Urb. Lat. 63, f. 9r (Incipit)

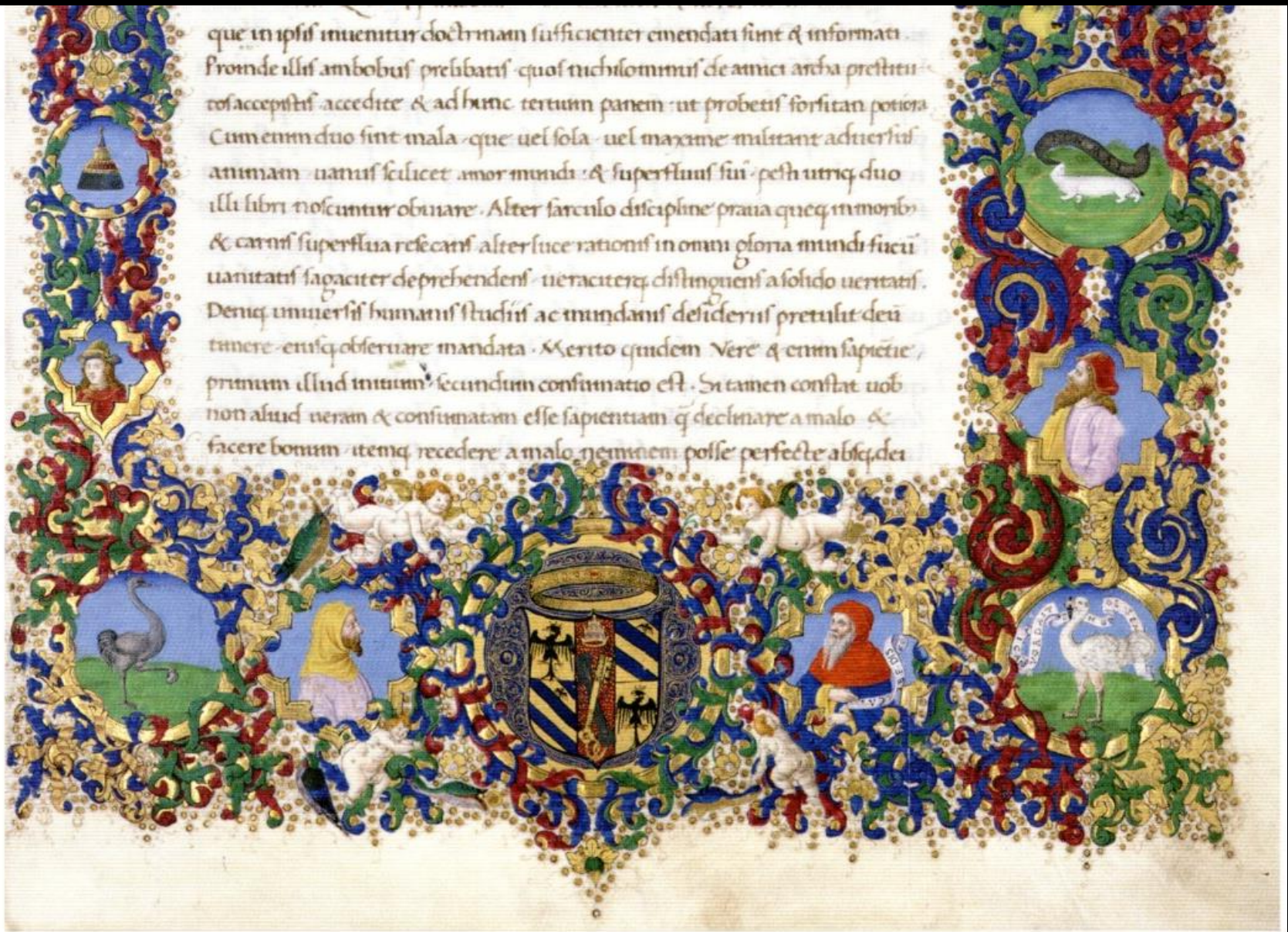
INCIPIT COMENTVM SANCTISSIMI ATQVE
EVOTISSIMI BERNARDI CHIARAVALLEN
SIS ABBAS SVPER CANTICA CANTICO
RYM SALOMONIS SERMO PRIMVS

VOBIS FRATRES ALIA Q̄ ALIIS DE
hoc seculo: aut certe aliter dicenda sunt.
Illis si quidem lac potum dat & non escam
qui apostoli formam tenet in docendo. Nā
spiritualibus solidiora apponenda esse: itidem
ipse suo docet exemplo. Loquimur inq̄s
non indoctis humane sapientie uerbis:
sed in doctrina spiritus: spiritualibus spiri
tualia comparantes. Item. Sapientiam
loquimur inter perfectos: quales uos tu
mirum esse confido: nisi frustra forte iam ex longo studiis eius celestibus

que in ipsis inuenitur doctrinam sufficienter emendati sunt & informati.
Proinde illis ambobus prelibatis quos nichilominus de arca prestiti-
tos accepistis accedite & ad hunc tertium panem: ut probetis forsitan potiora.
Cum enim duo sint mala: que uel sola uel maxime militant aduersus
animam uanus scilicet amor mundi & superfluis suis: pectus utriusque duo
illi libri noscuntur obuiare. Alter sarculo discipline praua queque in moribus
& carnis superflua resecans alter luce rationis in omni gloria mundi fucum
uauitatis sagaciter deprehendens ueraciterque distinguens a solido ueritatis.
Denique uniuersis humanis studiis ac mundanis desideriis pretulit deum
timere eiusque obseruare mandata. Merito quidem uere & enim sapientie
primum illud inuium secundum consummatio est. Si tamen constat uobis
non aliud ueram & consummatam esse sapientiam quam declinare a malo &
facere bonum itemque recedere a malo neminem posse perfecte absque dei

Francesco Rosselli

PREFATIO BEATI HIERONYMI IN LIBRO LOCORUM DE GENESI FELICITER INCIPIT

Viebius qui a beato pampphilo martire cognomen tum sortatus est post decem dies ecclesiastice historie libros post temporum canones quos nos latina lingua edidimus post diuersarum uocabula nationum que quomodo olim apud hebreos dicta sint et nunc dicantur: exposuit: fuit holographiam terre iude: et distinetas tribuum fortis: ipsius quoque hierusalem templique in ea cum breuissima expositione picturam ad extremum in hoc opusculo laborauit: ut congregaret nobis de sancta scriptura omnium peneculorum et diuersorum locorum uocabula que uel eadem manent: uel immutata sunt postea: uel aliqua ex parte corrupta. Unde et nos amirabilis uiri sequentes studium secundum ordinem litterarum ut sunt in greco posita transfulimus relinquentes ea que digna memoria non uidentur: et pleraque mutantes. Semel enim et in temporum libro prefatus sum: me uel interpretem esse uel noui operis conditorem: maxime cum quidam uir primis imbibus literis hunc eundem librum ausus sit in latina lingua non latine uertere: Cuius imperitiam ex comparatione eorum que transitulimus prudens statim lector inueniet: Ut enim mihi excelsa non uendicita terre: obserentia supergredi posse me credo.

EXPLICIT PROLOGVS

INCIPIT LIBER LOCORVM DEATI HIERONYMI DE GENESI.

Rarat armenia. Siquidem in montibus ararat: arca post diluuium sedisse perhibetur: et dicitur ibidem usque hodie eius manere uestigia. Meminit horum montium et hieronimus in uisione contra babilonem. Iosephus quoque in primo antiquitatum iudicarum libro secularium litterarum historicos profert: animaduertens inquit: noe terram diluuii liberatam septem alios dies abire permisit: et uniuersa animalia bestiasque parentibus claustris emittens ipse cum sua prole egressus est: immolans deo hostias gaudensque cum liberis: hunc locum armenis exitum uel egressum uocant: Siquidem ibi cultores illarum regionum arcam primum sedisse

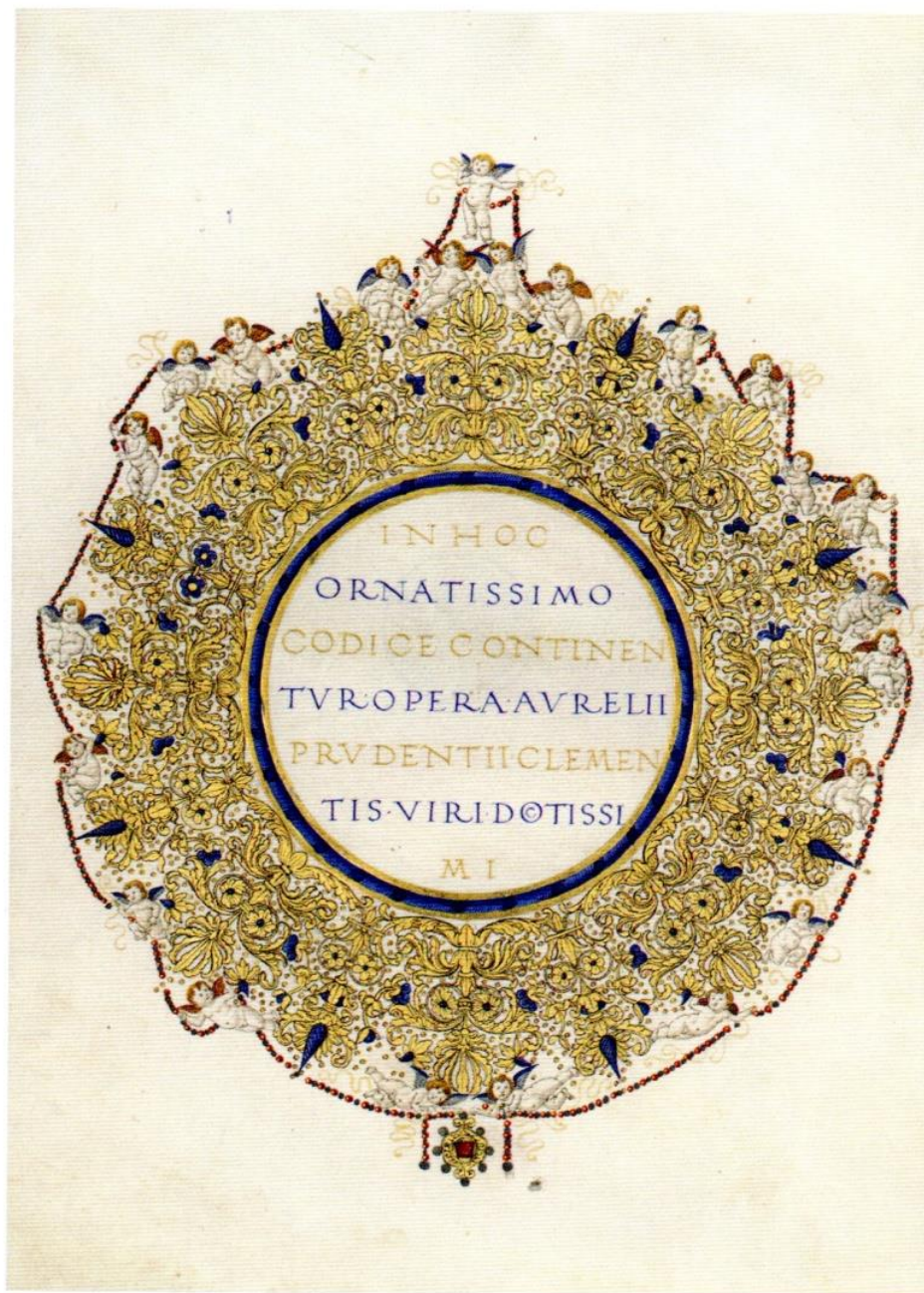

FELICITER

Viebius cognomen tum sortatus est post decem dies ecclesiastice historie libros post temporum canones quos nos latina lingua edidimus post diuersarum uocabula nationum que quomodo olim apud hebreos dicta sint et nunc dicantur: exposuit: fuit holographiam terre iude: et distinetas tribuum fortis: ipsius quoque hierusalem templique in ea cum breuissima expositione picturam ad extremum in hoc opusculo laborauit: ut congregaret nobis de sancta scriptura omnium peneculorum et diuersorum locorum uocabula que uel eadem manent: uel immutata sunt postea: uel aliqua ex parte

cos proficiens. animaduertens inquit hoc terram amittit libertatem sep-
tem alios dies abire permisit. et uniuersa animalia bestiasq; parentibus
claustris emittens. ipse cum sua prole egressus est. immolans deo hosti-
as. gaudensq; cum liberis. hunc locum armenij exitum uel egressum
uocant. Siquidem ibi cultores illarum regionum arcam primum sedisse

Urb lat 666

Prudenzio, Carmina

Francesco d'Antonio del Chierico e

Maestro dell'Iliade Medicea

Scritto da Antonio Sinibaldi, datato 20
novembre 1481

Urb. Lat. 666
Francesco d'Antonio del Chierico
6v

AVRELIIPRVVENTII CLE
MENTIS INOPVCVLA SE
QVENTIA PRAEFATIO:

PER quinquennia iam decem:
Mi fallor fuimus: septim' insuper
A nnum cardo rotat: dum friv
umyr' sole uolubili
I nstat terminus & diem: vi
cinum senio iam deus applicat:

Q uid nos utile tanti spatio temporis egimus:
A etas prima crepantibus: Fleuit sub fetulis:
mox docuit toga.
I nfectum uitis, falsa loqui: non sine crimine.
T um lacuua proteruitas: Et lussu speculans: be
pudet ac piget.
F edauit iuuenem nequitiæ sordibus ac luto.
E xin iurgia turbidos: Armarunt animos: &
male pertinax
V incendi studium subiacuit casibus asperis.
B is legum moderamine: frenos nobilium rexi
mus urbium.
I us civile bonis reddidimus: terruimus: res.

Urb. Lat. 666
7r

Etiam quid intelligere & scire contingit circa omnes scientias: quia sunt principia causarum & elementa ex bonum cognitione. Tunc enim opinamur cognoscere unumquodque: quia causas suas primas cognoscimus.

Et principia prima: & vires ad elementa. Manifestum quidem quod & que sunt circa principia scientie & de natura est prius determinare scientiam. Etiam dispositio scientie: & certitudinem in omnibus vijs habebimus principia: & causas & elementa: non acquirunt nisi ex cognitione illorum. Et videmus enim in unaqueque rerum ipsam scire: quia sciunt causas suas simplices: prima principia eius: donec perueniamus ad elementa eius. Manifestum est quod in scientia naturali etiam oportet primo querere determinationem principiorum eius.

Accipit hunc librum a causa propter quam fuit delectatio huius scientie in cognitione causarum rerum naturalium: & videtur quod dispositio. id est declarata est in posterioribus quod dispositio scientie certe in omnibus artibus demonstratur & videtur de rebus habentibus unam quatuor causas: aut plures unam: aut omnino non acquirunt nisi ex cognitione causarum. & non intendit per scientiam & certitudinem nomina synonyma: quia nomina synonyma non videntur in doctrina demonstrativa: sed intendit ad dispositionem scientie certe & est scientia perfecta. Scientia enim alia est perfecta: est illa que est per causam: alia est imperfecta: est illa que sine causa, & intendit per vias artes speculativas: que videntur videri considerari in eis videri a determinatio rebus ad res in determinatas & per res terminatas. & videtur principia: aut causas: aut elementa: quia artium speculativarum aut suarum partium sunt quedam que videntur de rebus simplicibus & elementis: principia & hoc est dispositio scientie & videtur de primis principia cuiuslibet entis. & videtur principia: aut causas: aut elementa propter diversitatem modorum quatuor causarum. & intendit per principia in hoc loco causas agites & moventes: & per causas: finem: & per elementa causas que sunt per se. & materia & forma & quod videtur hoc nomine principia proprie: simili hoc nomine causa: quia sunt nomina synonyma quoniam videntur conuenire: & sicut mihi videtur exposuit ipse Aristoteles. & intendit per hunc sermonem docere quod non omnes artes videntur de omnibus causis: sed quedam videntur de causis formali tantum. & mathematica: quedam de tribus causis. scilicet motu: & forma: & fine: est scientia diuina. & quedam de quatuor causis: est scientia naturalis: & quod

hoc non fuit manifestum in hoc loco: induxit sermonem in forma dubitationis: & de huiusmodi principia: aut causas: aut elementa. quia idem sequitur sicut ponat quod ille res habeat principia agens: aut finalia: aut elementaria: aut omnia: & impossibile est ut hoc obijciatur: aut sit sic copulativa: nam dispositio certe scire inuenit in rebus huiusmodi causas quasdam per se in illarum causarum: sicut inuenit in huiusmodi omnes causas. & quod possunt hanc dispositionem inducit testimonium ad verificandum illud: quod scire inducit in posterioribus & analitico: & de creditur enim in unaqueque rerum & signum eius quod videtur quod dispositio scire certe de aliis non acquirunt nisi ex cognitione causarum: quia quod omnia qui videtur se scire aliquid: non videtur hoc nisi quod scierit illud per suas omnes causas & principia: aut finem estimationem: & quod in ista dispositione videtur oculo & videtur adeo quod est impossibile ut videtur in posterioribus. Deinde quod scire verimus causas eius simplices: & intendit ut videtur causas existere in re prima non copositas: & sui prima materia: vltima forma: que enim sunt per se prima materia & vltima forma cuiuslibet rerum naturalium: sunt materie coposite: forme coposite. Deinde de prima materia: & intendit ut videtur per prima principia: primas causas que sunt extra rem. primi agens: & vltimi finem omnium rerum. Deinde & videtur pueriam ad elementa eius: & intendit hanc elementa causas existere in re proprias & essentielles: & inuenit per hoc quod videtur: doctrina ordinata est incipit a cognitione causarum primarum rerum cognoscende perfecte. Deinde intendit ad cognitionem aliarum causarum remotarum finem ordinem: donec pueniat ad causas proprias: & finem hoc videtur hanc notie causa: & elementa alio modo ab eo quod videtur illis: per finem finem movet in habendo modicam sollicitudinem de nominibus: & quoniam possunt hanc maiorem propositionem in hoc sermone. scilicet & scientia certa de rebus habentibus causas & elementa non acquirunt nisi ex cognitione causarum & elementorum eorum: dimittit tamen propositionem: & inducit conclusionem que intendit per hunc sermonem: videtur manifestum est quod in scientia naturali. manifestum est: quod hoc sequitur quod qui vult largiri scientiam de natura oportet ipsam prius querere determinationem causarum rerum nullum habentium causas & elementa. & iste sermo exponit finem: omnia habent causas & elementa: & omnia habent causas & elementa non sciunt nisi ex cognitione causarum & elementorum: & omnia naturalia non sciunt nisi ex cognitione suarum causarum & elementorum.

Innotuit autem via ex notionibus nobis & certionibus incertis nature & notio: non enim sunt eadem nobis nota & simpliciter. unde quidem necesse est finem hunc modum procedere ex incertionibus nature: nobis autem certionibus incertis nature & notio: & nota.

Et via ad illa est de rebus notio: & nota & nota.

Aristotele, opere (miniatura di Girolamo da Cremona); New York, Pierpont Library, PML 21194/5

BIBBIA stampata a Venezia nel 1583

